

Halkodaları

Kültür kurumları olarak nitelendirilen halkevleri, Atatürk ilke ve inkılaplarını Türk halkına tanıtmak, benimsetmek ve kaynaşmış bir kitle oluşturmak amacıyla 19 Şubat 1932 tarihinde açıldı. İlk etapta Ankara Halkevi'yle birlikte ülke genelinde 14 halkevi faaliyetlerine başladı. İl ve ilçe merkezleri hedef alınarak açılan halkevlerinin; Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük ile Tarih ve Müze Şubesi olmak üzere dokuz branş üzerinden faaliyet göstermesi hedeflendi.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942,
(Ek Grafikler Bölümü)

TBMM Kütüphanesi, Yer: 74-2107,
Demirbaş: 74-4024

https://tr-tr.facebook.com/chp_halkodasi/photos (Erişim Tarihi: 04.10.2022).

Halkevleri yeterli finansman karşılanamamasına karşın dokuz şubesiyle başlangıçta belirtilen hedefler doğrultusunda yeni kurulan devletin temel ilke ve inkılaplarını il ve ilçe merkezlerine ulaştırmayı başardı. Bununla birlikte bütçe, bina ve personel sağlanamadığı için kırsal alanlarda halkevleri açılmadı ve bu yerlerde ikâmet edenler sözü edilen kültürel aktarımdan mahrum kaldılar. 1940 yılı verilerine göre ülkede toplam 34.024 köyün olduğu ve nahiye-köylerde yaşayanların oranının %75,61 olduğu dikkate alındığında, halkın önemli bir kısmı kapsam dışında kalmaktaydı. Ülkede 1940 yılında mevcut 379 halkevinin 317'sinde köycülük kolu bulunmasına karşın faaliyetleri bu bağlamda yeterli görünmüyordu. Diğer taraftan yeni başlayan İkinci Dünya Savaşı'na girmek istemeyen Cumhuriyet yönetimi ülke içindeki kontrolünü sağlamlaştırmayı ve ülkenin en ücra köşelerinde bile varlığını hissettirmeyi bir amaç olarak gördü. Bu çerçevede ülkenin tüm köylerinde birer halkodası açılması planlandı.

Halkodaları, halkevlerinin aksine kuruluşları son derece pratik olacak ve ekonomik açıdan köylüye ve hükümete önemli bir maddi külfet yüklemeyecekti. Bir anlamda halkevlerinin küçük bir modeli olacaktı. Halkodalarında dokuz şube ayrı ayrı faaliyet göstermeyecek, tüm şubelerin faaliyetleri halkodalarının idare heyetleri tarafından yerine getirilecekti. Buna karşın üye sayısı yüksek olan halkodaları şube benzeri iş bölümleri oluşturabileceklerdi. Bu anlayış ve görüşler doğrultusunda Cumhuriyet Halk Partisi'nin beşinci kurultayında halkodalarının açılması kabul edildi. Cumhuriyet Halk Partisi Genel İdare Heyeti tarafından hazırlanan ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlık Divanı tarafından onaylanan Halkodaları Talimatnamesi, 8 Ağustos 1939 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girdi. Talimatname halkodalarının açılma şartlarını ve idare tarzını belirleyen alt başlıkları içermekteydi ve toplam 20 maddeden oluşmaktaydı. Talimatnamenin ilk maddesinde halkodalarının çalışma prensibi net bir şekilde ifade edilmekteydi:

"Halkodaları, Halkevleri gibi CHP'nin Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık prensipleri içinde çalışan kültür kurumlarıdır".

Talimatnamenin 2-6. maddeleri halkodalarının açılma şartlarını belirlemekteydi. Talimatnameye göre herhangi bir yerleşim yerinde halkodası açılabilmesi için ön şart söz konusu yerde halkevi açılmasının mümkün görülmemiş olmasıydı. Ayrıca; “Bir yerde halkodası açılabilmesi için orada en az 50 azanın kaydedilmiş olması ve bir toplantı salonu ile bir okuma odasının ve odayı idare edecek kadar yıllık bir bütçenin sağlanması şarttır” denilmekteydi. Okuma salonu ve odası olmadığı takdirde toplantı salonuna konulacak bir kitap dolabının da aynı işlevi göreceği bildirilmekteydi. Bir yerleşim yerinde halkodası açılabilmesi için o yerleşim yerindeki Cumhuriyet Halk Partisi teşkilatı tarafından ilgili vilayetin idare heyetine teklif sunulması ve bu teklifin kabul edilerek Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne iletilmesi gerekmekteydi. Parti teşkilatı olmayan yerlerde bu görevi genel müfettişler yapmaktaydı. Genel sekreterliğin olumlu karar vermesi halinde, halkodaları halkevlerinin kuruluş yıldönümü olan 19 Şubat tarihinde toplu olarak ve özel törenlerle açılabilmekteydi.

Tablo No: 1 1940-1950 Yılları Arasında Açılan Halkodaları

Halkodasının Açıldığı Yıl	Halkodasından Halkevine Çevrilen	Her Yıl Açılan Halkodası Sayısı	Toplam Halkodası Sayısı (Halkevlerine Çevrilenler Dışında)
1940	-	141	141
1941	2	59	198
1942	3	22	217
1943	1	15	231
1944	9	143	365
1945	15	2338	2688
1946	16	1396	4068
1947	8	110	4170
1948	6	97	4261
1949	5	50	4306
1950	5	21	4322
Toplam	70	4392-70=4322	

Talimatnamenin hazırlanmasından sonra 25 Şubat 1940 tarihinde 6 halkeviyle birlikte 141 halkodasının açılışı gerçekleştirildi. Açılış esnasında gerçekleşen törende dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, halkevleri ile halkodaları arasında yapı ve amaç bakımından hiçbir ayrımın olmadığını ve her iki kurumun da aynı amacı gerçekleştirmek için kurulduklarını dile getirmekteydi. Bir anlamda halkodaları halkevleri için hazırlık yuvasıydı. Hazırlığını tamamlayıp belirlenen şartları taşıyan halkodaları parti genel merkezi tarafından halkevlerine dönüştürülmekteydi. Örneğin İstanbul ilinde 1945 yılında Kartal, Yalova ve 1946 yılında da Çatalca, Beykoz ve Yeşilköy halkodaları halkevlerine dönüştürüldü. 1940-1950 yılları arasında halkevine dönüştürülen halkodası sayısı 70’ti. Bu rakam dikkate alınmadığında 1940-1950 yılları arasında toplam 4322 halkodasının açıldığı tespit edildi (Tablo No: 1). Cumhuriyet yönetimi halkodalarının açılmasında önceliği eğitim seviyesinin diğer bölgelere göre nispeten düşük olduğu doğu bölgelerine vermekteydi. Cumhuriyet yönetiminin köylü halka yönelik iki amacı vardı; kültürel değişim ve gelişimi halkodalarıyla sağlamak ve ekonomik gelişimi de 17 Nisan 1940 tarihinde açılan Köy Enstitüleri aracılığıyla gerçekleştirmek. Her iki kurumun amacı ve faaliyetleri birbirini tamamlamaktaydı.

Küçük kasaba, büyük köyler ve okulu olan kırsal yerler halkodası açılması için ideal alanlar olarak görülmekteydi. Cumhuriyet yönetiminin bu konuda temel prensibi halkevi ve halkodası olmayan ilçe ve nahiye merkezlerinde ve nüfusu 1000’in üstünde veya bu rakamın altında olup ilkokulu bulunan her köye birer halkodası açmaktı. Mevcut

hükümetler kırsal alanlarda halkodası sayısını artırmayı hedeflemekteydi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün hedefi tüm yurttaki 10.000 halkodasının açılmasıydı. Nitekim 1945 ve 1946 yıllarında bu hedefi gerçekleştirmeye yönelik önemli adımların atıldığı anlaşılmaktaydı (Tablo No: 1).

Yeni açılacak halkodalarının görevli, bina ve para temini parti kanalıyla karşılanacaktı. Halkodası açılmasında öncelik mevcut imkânların zorlanmasıydı. İlgili yerleşim yerinde halkodası açmak için uygun bir bina olmadığı takdirde parti, belediye, okul ve muhtarlık binalarından veya konuk evlerinden yararlanabileceği ifade edilmekteydi. Halkodası için bina kiralanması da bir çözüm yolu olarak sunulmaktaydı. Tüm bu olanaklardan yararlanılmadığı takdirde yeni bir bina inşa edilmesi istenmekteydi. Parti genel sekreterliği, halkodası inşa edecek köylülere şu uyarılarda bulunmaktaydı: yapılacak olan binaların etrafında bahçe olabilecek kadar bir alanın olması ve köylülerin rahat bir şekilde ulaşabileceği bir mevkide bulunması. Yeni inşa edilecek halkodaları binaları için hazırlanan örnek planların ve halkodası inşaatında kullanılmak amacıyla o dönemde tedariki zor olan çivilerin ve diğer inşaat malzemelerinin hazırlanılarak talep eden köylere gönderildiği anlaşılmaktaydı.

Yeni yapılacak halkodaları için hazırlanan planlar küçük, orta ve büyük olmak üzere üç farklı tipteydi. Bu planlar hazırlanırken yerleşim yerinin nüfusu ve halkodası yaptıracak köylülerin talepleri dikkate alınmaktaydı. Büyük tiplerde; birer toplantı, okuma salonu, çalışma odasıyla beraber bekçi ve eşya odası, sahne ve tuvalet gibi gerekli bölümler yer almaktaydı. Bu planlara ek olarak iklim (sıcaklık vb.) ve coğrafi şartlar (ormanlık bölge vb.) dikkate alınarak iki farklı tipte daha plan hazırlandı. 1945 yılı içinde açılan 2338 halkodasından 1100'ü mevcut binalarda açılırken diğerleri söz konusu planlara göre yapıldı.

Tablo No: 2 20 Şubat 1949 Tarihi İtibarıyla Halkodalarının İllere Göre Dağılımı

İlin Adı	Halkodası Sayısı	İlin Adı	Halkodası Sayısı	İlin Adı	Halkodası Sayısı	İlin Adı	Halkodası Sayısı
Afyon	77	Çorum	24	İzmir	174	Ordu	55
Ağrı	18	Denizli	117	Kars	123	Rize	90
Amasya	48	Diyarbakır	14	Kastamonu	51	Samsun	89
Ankara	117	Edirne	35	Kayseri	128	Seyhan	68
Antalya	58	Elazığ	62	Kırklareli	94	Siirt	19
Aydın	21	Erzincan	54	Kırşehir	38	Sinop	10
Balıkesir	141	Erzurum	114	Kocaeli	43	Sivas	79
Bilecik	94	Eskişehir	62	Konya	187	Tekirdağ	77
Bingöl	28	Gaziantep	47	Kütahya	159	Tokat	63
Bitlis	11	Giresun	105	Malatya	54	Trabzon	149
Bolu	38	Gümüşhane	74	Manisa	86	Tunceli	55
Burdur	138	Hakkâri	7	Maraş	61	Urfa	18
Bursa	80	Hatay	26	Mardin	27	Van	16
Çanakkale	92	İçel	75	Muğla	41	Yozgat	49
Çankırı	44	Isparta	64	Muş	31	Zonguldak	80
Çorum	66	İstanbul	26	Niğde	131	Toplam	4322

İl bünyesinde açılan halkodası sayısı bakımından ilk üç sırada Konya, İzmir ve Kütahya şehirleri gelmekteydi (Tablo No: 2). Cumhuriyet yönetimi doğu bölgelerinde halkodası sayısını artırmayı planlasa da batı bölgelerindeki şehirlerde daha fazla sayıda halkodası açıldığı görülmekteydi. Her iki bölge arasında bu farkın oluşmasında finansman ve yetişmiş personel belirleyici unsurlar olmaktadır.

Halkodalarının faaliyete geçebilmesi için öncelikle istekli ve eğitilmiş insan gücünün oluşturulması gerekmektedir. Ülkede 1928 yılından itibaren başlatılan okuma-yazma seferberliği kırsal alandaki okuma-yazma bilenlerin sayısını artırdı. 1935 yılı verilerine göre nüfusu 10.000'inin altında olan kırsal bölgelerde okuma-yazma oranı %10,4'tü. Bu

rakam her ne kadar istenilen düzeyde olmasa da halkodalarının yönetici kadrolarını daha kolay belirlemelerinde ve yetişmiş insan potansiyelini değerlendirmelerinde önemli bir kolaylık sağladı.

Halkodaları 3-7 kişilik bir idare heyeti tarafından yönetilmekteydi. İdare heyeti üyeleri, iki yılda bir yapılan ve yalnızca halkodası üyelerinin katıldığı seçimler sonucunda belirlenmekteydi. Halkodası başkanı anlaşılmayan bir durum karşısında bilgi almak amacıyla parti teşkilatına veya genel müfettişliklere başvurabilmekteydi. Halkodası başkanı veya idare heyeti üyesi olabilmek için Cumhuriyet Halk Partisi'ne kayıtlı olmak veya devlet memurluğu görevinde bulunuyor olmak zorunluydu.

Halkodası başkanlarının görev ve yetkilerinin Cumhuriyet Halk Partisi il-ilçe-nahiye teşkilatları tarafından tespit edilip partinin genel sekreterliği tarafından onaylanacağı bildirilmekteydi. Bu ifade parti devlet anlayışının henüz devam ettiği bir süreçte tek parti hükümetinin bu kurumlar üzerindeki kontrolü sağlama refleksini oluşturmaktaydı. Halkodası idare heyetlerinin görevleri: halkodası faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamak, hesapları tutmak, her yılın haziran ve aralık aylarında çalışmalarına dair bir rapor hazırlamak ve demirbaş eşya defteri, çalışma defteri, kütüphane giriş defteri, gelen-giden evrak defteri, hesap defteri ve aza kayıt defterlerini tutmaktı.

Halkevleri ve halkodalarının teftiş edilmesine yönelik Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği tarafından 8 maddelik bir talimatname hazırlandı. Bu talimatname aracılığıyla parti milletvekilleri, halkevi veya halkodası başkanlarından oluşan bir heyet oluşturuldu. Yüksek Danışma Kurulu olarak isimlendirilen teftiş heyetinin görevi halkevleri veya halkodalarını ilgilendiren konularda kurul üyelerinin ve kurul dışında yer alan uzmanların görüşlerini almak ve sorunun çözümüne yönelik görüş birliği sağlamaya çalışmaktı. Talimatname gereği kurul yılda 12 defa toplanmaktaydı. Söz konusu talimatnamede; parti genel sekreteri, halkevleri ve halkodalarının çalışmalarını incelemekle veya çalışmalarını düzenleyip denetlemekle danışma kurulu üyelerini görevlendirebilir hükmü yer almaktaydı.

Halkodaları faaliyetlerini altı aylık raporlarla parti vilayet idare heyeti aracılığıyla parti genel sekreterliğine bildirmekteydi. 1940 yılı raporlarına göre toplam 141 halkodasında; 13.909 üye kayıtlıydı. Ziyaretçi sayısı da 645.720'ydı. Aynı yıl içinde halkodalarında 1264 konferans, 3242 konferans niteliği taşımayan konuşma ve 145 aile toplantısı gerçekleşti. Ayrıca 27 sergi düzenlendi. Sergilenen temsillerin ve oynatılan Karagöz-kukla gösterilerinin toplam sayısı 419'du. Halkodaları bünyesinde toplam 16.120 kitap vardı ve okuyucu sayısı da 96.017'ydı.

Halkı halkodalarına çekerek eğlence, sportif faaliyetler, yardım, bilgi ve kültür aktarımı yöntemlerini kullanarak kaynaşmış bir kitle oluşturmak cumhuriyet yönetiminin hedefleri arasındaydı. Eğlence yöntemi içinde halk oyunlarını teşvik etmek, çeşitli oyun ve piyesleri gösterime sunmak, milli bayramları coşkulu bir şekilde kutlamak, halkodası ve parti üyelerinin alkollü içki kullanmamaları şartıyla halkodalarında nişan ve düğün törenlerinin gerçekleştirilmesine izin vermek gibi faaliyetler yer almaktaydı. Bu faaliyetler arasında halk türküleri ve milli oyunlara önemli bir yer verilmekteydi. Bölgeye ait milli şarkılar söylenmekte ve halk oyunları sergilenmekteydi. Halkodaları, halkın bildiği ve oynadığı birtakım oyunları sahneleyerek köylünün eğlenceli bir zaman geçirmesini sağlamaktaydı. Sergilenen oyunlar arasında horon, bar, halay, zeybek, sinsin ve bengi yer almaktaydı. 1944 yılı verilerine göre Karagöz oyunlarını sahneleyenler arasında Kocaeli-Gölcük ve Mersin-Aslanköyü halkodaları gelmekteydi. Kırşehir-Çiçekdağı-Büyükteflek Halkodası yerli saz çalan halk sanatçılarında 1947 yılı içinde verdirdiği müzik dinletileri, Ankara-Sakarya Halkodası 1946 yılında gerçekleştirdiği halkoyunlarıyla adından söz ettirmekteydi. Halkodasının içinde veya önünde gerçekleşen bu törenlere kadın ve erkek tüm köylüler katılmaktaydı.

Halkodaları güreş-cirit-avcılık-binicilik gibi yerli oyun ve sporları düzenlemekteydi. Spor faaliyetleri bölgelere göre değişiklik göstermekteydi. Trakya'da güreş, Batı ve İç Anadolu'da güreş, cirit ve avcılık ve Kuzey Anadolu'da süreklilik avları ön planda tutulmaktaydı. Çorum ilinin Karaviran ve Kızılveren halkodaları 1946 yılı içindeki spor faaliyetleriyle dikkat çekmekteydi.

Köydeki yoksullarla ve hastalarla ilgilenmek halkodalarının kullandığı yöntemlerden biriydi. Bu amaçla imece, köy yardım sandıkları gibi birtakım sosyal dayanışma pratiklerini desteklemekte, güreş, cirit, yüzme ve kayak yarışları, milli oyun gösterileri, deve güreşleri düzenleyip elde ettikleri gelirleri muhitlerindeki yoksul insanların birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktaydılar.

Cumhuriyet yönetiminin temel hedeflerinden biri halkın eğitim düzeyini artırmaktı. Eğitim, fikir alış veriş, evrensel bilgi ve görgünün milli değerlerle, gelenek ve göreneklerle harmanlanıp yeni bir milli görüş ve anlayışa dönüşümü halkodaları aracılığıyla gerçekleşecekti. Bu hedef doğrultusunda halkodaları evrensel-yerel bilgi ve kültürün aktarım noktaları olarak birer halk okulu olma görevini üstlendi. Halkodalarından beklenti bu anlamda iki yöneydi: Öğrenim çağında olan öğrencileri ve bu öğrencilerin öğrenim gördükleri kurumları desteklemek. Diğer de idare heyetleri aracılığıyla Latin harflerinin Türk halkına tanıtılması ve benimsetilmesi amacı doğrultusunda Türkçe Okuma-Yazma Kurslarının açılmasıydı. Özellikle Şereflikoçhisar, Kocaeli-Gölcük, İzmir-Ören, Tunceli-Tahsini, Avanos-Genezin ve Nallıhan halkodaları 1944 yılı içinde açtıkları okuma-yazma kurslarıyla dikkate değer bir faaliyet içindeydiler.

Cumhuriyet yönetiminin eğitimli birey ve bilinçli vatandaş oluşturma arzusu, kırsal alanda yaşayan halkın kitap, gazete, dergi vb. materyale ulaşmasını kolaylaştırma düşüncesini ön plana çıkardı. Bu nedenle talimatnamede okuma odalarına ve bu odalarda bulundurulacak materyale geniş bir yer ayrıldı. Okuma-yazma bilen yurttaşlara Latin harfleriyle yazılmış kitapların okutulması veya ödünç verilmesi, okuma-yazma bilmeyenlere de belli gün ve saatlerde sesli okuma yapılması amaçlandı. Cumhuriyet yönetiminin halkodalarından beklentileri arasında uygun görülen gazete ve dergilerin bulundurulması bir okuma merkezi haline getirilmesi yer almaktaydı. Bu çerçevede parti genel sekreterliği tarafından belirlenen, Atatürk ilke ve inkıplarıyla çelişmeyen yayınlar aracılığıyla halk bilinçlendirilmeye çalışılmaktaydı. Bu anlayış doğrultusunda 1944-1945 yılı verilerine göre; 108'i şehirlerde ve 258'i de köylerdeki halkodalarında olmak üzere toplam 366 kitaplık faaliyetliydi. Aynı yıl içinde bu kitaplıklarda 72.514'ü Latin harfleriyle Türkçe olarak yazılmış toplam 73.681 kitap bulunmaktaydı. Okuyucu sayısı da erkek 451.526 ve kadın 34.458 olmak üzere toplam 485.984'tü. Halkevlerinin açtığı okuma odalarından bazıları faaliyetlerini genişleterek halkodasına dönüştü. Halkodalarının çalışma sahası içinde halkevlerinin köycülük şubelerinin bulunması iki kurumun faaliyetlerini daha etkin bir şekilde yerine getirmesine fırsat vermektedir.

Halkodalarına gelen yöre halkı kendiışleri hakkında konuştukları gibi çeşitli konulara ve savaş hatıralarına ait konuşmaları veya konferansları da büyük bir ilgiyle dinlemekteydi. İzmir Alsancak Halkodası'nda 1947 yılı içinde verilen konferanslardan bazıları şunlardı: Fikir hayatımızda İzmir, Türk edebiyatında milli duygunun gelişmesi, Aras kıyılarından yaylaya doğru ve dedikodu nedir? Kültürel faaliyetler ekseninde yöresel ürünlerden sergiler açılmakta ve bu sergilere gelen ziyaretçiler sosyalleşmeyi sağlamaktaydı.

Talimatnamenin ilgili maddesinde belirtilen ilke ve prensiplere aykırı olmamak ve herhangi bir siyasi oluşumla ilişkisi bulunmamak kaydıyla, halkodalarında çeşitli milli cemiyetler toplantı düzenleyebilir denilmekteydi. Halkodaları salonlarında cumhurbaşkanı, TBMM başkanı, başbakan ve halkodasının bulunduğu yerleşim yerinin vali, kaymakam, nahiye müdürü ve en yüksek rütbeli komutanı dışında kimseye özel bir yer ayrılmayacağı veya ayrıcalıklı bir tutum

içine girilmeyeceği ifade edilmekteydi. “*Toplantıya geç gelenler yer bulamazlarsa ayakta dururlar*” ifadesi de bu durumu net bir şekilde vurgulamaktaydı. Halkodaları sınıf, yaş, seviye ve siyasi farklılık gözetmeksizin kadın erkek tüm yurttaşlara kapısını açarak yakınlaştırıcı ve kaynaştırıcı bir anlayışla milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirmeye çalışan kurumlar olacaktı.

Halkodaları çok sayıda yurttaşın çeşitli konularda bilgi sahibi olmak, eğlenti ve gösterilere katılmak amacıyla geldikleri mekânlardı. Dolayısıyla bu mekânların sürekli temiz tutulması bir zorunluluktur. Bu amaçla parti yönetimi tarafından halkodalarının temizliğini ve bakımını gerçekleştirmek amacıyla ayrıntılı olarak düzenlenmiş bir kılavuz hazırlanarak tüm halkodalarına dağıtıldı.

Halkodalarının sağlık alanında göstereceği faaliyetler konusunda parti merkezinin en büyük beklentilerinden biri yörelerindeki sıtma hastalığıyla mücadele etmektir. Kırsal alanlarda yaşayanları daha sağlıklı bir yaşama yönlendirmek amacıyla halk sağlığı ocaklarının açılması zaman içinde önemli bir gelişim göstermekteydi.

Halkodalarının faaliyetlerinin merkezden denetimini sağlamak ve halkevleriyle koordineli bir şekilde çalışmasına yardımcı olmak amacıyla, 1945 yılında Ankara’da Halkodaları Yüksek Danışma Kurulu oluşturuldu. Söz konusu kurul beş üyeden meydana gelmekteydi. Üyelerin dördü halkevi başkanı ve biri de halkodası başkanıydı.

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne halkodalarının çalışmalarıyla ilgili gelen görüş ve talepler dikkate alınmaktaydı. Bursa Gündoğdu Halkodası’nın 1947 yılında gerçekleştirdiği başvuruda yaz aylarında açıkta çalışan köylüyü güneş ışığının zararlı etkilerinden korumak amacıyla geniş kenarlı, dayanıklı ve ucuz hasır şapkalar ihtiyacı olduğu ifade edilerek ekin saplarını, mısır koçanlarını saran ince ve yumuşak yapraklar gibi birtakım bitkilerden bu şapkaların el emeğiyle yapılabileceği belirtilmekteydi. Bu talep genel merkez tarafından kabul edildi. Bir öğretmen hasır şapka yapımını öğretmek için Gündoğdu Halkodası’na gönderildi.

Halkodalarının faaliyetleri ve maddi durumları buldukları yerleşim yerinin nüfus, ekonomi ve kültürel şartlarına göre değişiklik göstermekle birlikte, birçoğu faaliyetlerini küçük çaplı bir halkevine yaklaştırmaya hedeflemekteydi. Bu nedenle halkodaları idare heyetlerine esnek hareket etme hakkı tanınmaktaydı. Böylelikle söz konusu heyetler muhitin ihtiyaçlarını belirlemede, mevcut durum ve şartlara uyum sağlamada daha rahat hareket edebilmekteydi.

Çok partili siyasi hayata geçilmesinden sonra halkevlerinin ve halkodalarının faaliyetlerinde ve gelir kaynaklarında önemli düzeyde bir azalma oldu. Bu duruma bir çözüm bulabilmek amacıyla Cumhuriyet Halk Partisi’nin 17 Kasım 1947 tarihindeki 7. Büyük Kurultayı’nda bir komisyon oluşturuldu. Komisyon, halkevlerinin partiden ayrılarak bağımsız tesisler statüsüne getirilmesi yönünde bir öneride bulundu. Söz konusu öneri kurultayda kabul edildi fakat pratikte kendine bir yer bulamadı. 1950 Milletvekili Genel Seçimi sonucunda Demokrat Parti’nin iktidara gelmesi halkevleri ve halkodalarını yeniden bir tartışma konusu yaptı. Demokrat Parti, halkevleri/halkodalarının muhalefet partisinin güdümünde olduğunu ve devlet bütçesinden gelir aktarıldığını ileri sürerek bu kurumların kapatılmasını gündeme getirdi. Bazı milletvekilleri, halkevleri ve halkodalarının halk eğitimine yönelik bağımsız kurumlar olarak faaliyet göstermesini önerdi fakat bu öneri hükümet tarafından kabul görmedi.

Neticede Demokrat Partili milletvekilleri tarafından 8 Ağustos 1951 tarihinde TBMM’ye sunulan ve Meclis tarafından kabul edilip 11 Ağustos 1951 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 5830 sayılı yasayla 478 halkeviyle birlikte 4322 halkodasının faaliyetlerine son verildi.

Nursal KUMAŞ

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA) Belgeleri,

490.1.0.0/5.25.1, s. 2, 11.07.1944

490.1.0.0/5.25.7, ss. 2-3, 23.10.1944

490.1.0.0/5.26.11, s. 2, 10.04.1945

490.1.0.0/5.26.18, s. 1, 15.05.1945

490.1.0.0/5.27.35, ss. 1-5, 22.11.1945

Resmi Yayınlar

CHP Halkevleri ve Halkodaları Temizlik ve Bakım Kılavuzu, Ankara 1944. (BCA, F. 490.1.0.0/5.25.6, ss. 3-18, 06.11.1944).

CHP Halkodaları Talimatnamesi, Ulus Basımevi, Ankara 1939. (BCA, F. 490.1.0.0/5.25.3, ss. 2-10, 24.08.1944),

CHP XVI. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ulus Basımevi, Ankara 1948. (BCA, F.490.1.0.0/848.355.1, ss. 1-27, 1948).

Halkevleri ve Halkodaları Yüksek Danışma Kurulu Talimatnamesi, 15.06.1945. (BCA, F. 490.1.0.0/1063.1080.2, ss. 8-9, 25.05.1946).

20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı Vilâyetler, Kazalar, Nahiyeler ve Köyler İtibarile, Nüfus ve Yüzey Ölçü, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, 1940.

CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara 1947. (BCA, F.490.1.0.0/848.355.1, ss. 28-47, 1948).

CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları, Doğu Matbaası, Ankara 1945. (BCA, F.490.1.0.0/848.355.1, ss. 48-118, 1948).

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, 1942.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944, Ankara 1945. (BCA, F. 490.1.0.0/848.355.1, ss. 119-155, 1948).

Milli Eğitim İstatistikleri (Genel Kitaplıklar ve Müzeler ile Halkevleri, Odaları ve Okuma Odaları Kitaplıkları) 1944-1945, Yayın No: 273, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü, Biricik Matbaa, Ankara 1947.

T.C. Resmi Gazete, Sayı: 7882, 11 Ağustos 1951.

Tetkik Eserler

ARIKAN, Zeki, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 23 Ankara 1999, ss. 261-281.

AYKAÇ Murtaza, AYKAÇ, Necdet, "Hayat Boyu Öğrenme Bağlamında Türkiye'nin Modernleşmesinde Halkevleri ve

Halkodaları (1932-1951)", **Trakya Eğitim Dergisi**, C.11, S. 1, 2021, ss. 532-549.

ÇEÇEN, Anıl, **Halkevleri**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990.

KARA, Abdullah, Harf İnkılâbı'nın Yaygınlaştırılmasında Halkodalarının Rolü ve Önemi, (Basılmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2019.

KUMAŞ, Nursal, İstanbul Halkevleri'nin Faaliyetleri (1939-1945), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Bursa 2003.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halkodaları/?pdf=5538> adresinden erişilmiştir